

To Cite This Article: Dere, İ., Hatipoğlu, Ş. C., & Hatipoğlu, C. (2025). Hüzün turizmi mekânlarının ortaokul tarih öğretiminde kullanım potansiyelinin öğretim programları üzerinden değerlendirilmesi. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 55, 41-67
<https://doi.org/10.32003/igge.1663978>

Hüzün Turizmi Mekânlarının Ortaokul Tarih Öğretiminde Kullanım Potansiyelinin Öğretim Programları Üzerinden Değerlendirilmesi

Evaluating the Potential Use of Dark Tourism Sites in Middle School History Education through Curriculum Analysis

İlker DERE^{ID}, Şerif Can HATİPOĞLU^{ID}, Ceren HATİPOĞLU^{ID}

Öz

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'deki hüzün turizmi mekânlarını belirlemek ve bu mekanların ortaokul Sosyal Bilgiler ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programlarındaki kullanım potansiyelini değerlendirmektir. Araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılarak Türkiye Kültür Portalı ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programları (2018 ve 2024) incelenmiştir. Araştırmanın bulguları, Türkiye genelinde çoğunluğu mezar (özellikle türbe) ve müze olan 328 hüzün turizmi mekânı bulunduğunu göstermektedir. Bu mekânların eğitimde kullanım potansiyelleri değerlendirildiğinde mimari yapılar (özellikle müzeler ve anıtlar) ile tarihî mezarların Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde kullanılmaya uygun olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda, öğretim sürecinde kullanılabilecek 139 hüzün turizmi mekânı tespit edilmiştir. Söz konusu mekânların öğretim programlarındaki kazanımlarla yüksek düzeyde ilişkili olduğu; özellikle Millî Mücadele dönemine yönelik kazanımlarla güçlü ilişkilere sahip olduğu belirlenmiştir. T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programları (2018 ve 2024) incelendiğinde, bu tür mekânların kullanım potansiyelinin oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu potansiyeli tam anlamıyla gerçekleştirmek ve hüzün turizmi mekânlarının eğitsel kullanımını teşvik etmek için araştırmacıların ve eğitimcilerin uygulamalı çalışmalar yapmasını öneriyoruz.

Anahtar Kelimeler: Hüzün Turizmi, Turizm Coğrafyası, Kültürel Miras, Sosyal Bilgiler, T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Okul Dışı Öğrenme Ortamları

Abstract

This study aims to identify and evaluate the potential use of dark tourism sites in Türkiye within the context of secondary school social studies, the history of the Turkish Revolution, and the Kemalism curricula. The study employed the document analysis method to examine the Türkiye Culture Portal and the Social Studies and History of the Turkish Revolution and Kemalism curricula published by the Ministry of National Education (2018 and 2024). Findings reveal the existence of 328 dark tourism sites across Türkiye, the majority of which are graves (particularly shrines) and museums. When evaluating their educational potential, it was found that architectural structures—especially museums and monuments—and historical graves are well-suited for use in the Social Studies and History of the Turkish Revolution and Kemalism courses. In this context, 139 dark tourism sites were identified as suitable for use in teaching. These sites were highly related to the learning outcomes in the curricula, with powerful connections to the outcomes related to the National Struggle period. Examining the 2018 and 2024 History of the Turkish Revolution and Kemalism curricula indicates that these sites hold significant potential for educational use. To fully realize this potential and encourage the integration of dark tourism sites into educational practices, we recommend that researchers and educators engage in practical implementation efforts.

Keywords: Dark Tourism, Tourism Geography, Cultural Heritage, Social Studies, History of The Turkish Revolution and Kemalism, Out-of-School Learning Environments

* Bu çalışmanın bir bölümü, 19-22 Eylül tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi'nde gerçekleştirilen 6. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Sempozyumu'nda (UCEK 2024) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** **Sorumlu Yazar:** Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, ✉ serifcanhatipoglu@gmail.com

GİRİŞ

İnsanın unutulması kadar hatırlaması da değerlidir. Hatırlananlar hafızada depolanır. Hafıza, insan hayatının kara kutusudur. Bu alanda insanların mutlulukları gibi üzüntüleri de kayıtlıdır. Bu kayıtlar hem bireysel hem de kolektif nitelik taşıyabilir. Kolektif hafıza, toplumun tarihsel süreçte yaşadıklarını içerir. Geçmişteki yaşanmışlıklar, mekânlara somut ya da somut olmayan şekilde yansır, oralarda izler bırakır. Somut izler, insanların geneli tarafından rahatlıkla fark edilebilirken; somut olmayanlar yalnızca yaşananları hisseden ve ortak duygulara sahip kişiler tarafından algılanabilir. Hafızanın canlandığı ve anıların gözle görülmesi de canlı kaldığı yerler hafıza mekânlarıdır.

İlk defa Fransız tarihçi Pierre Nora tarafından kullanılan “hafıza mekânları” kavramı; bir topluluğun kolektif hafızasını korumak, canlı tutmak ve kimlik inşasını desteklemek amacıyla özel anlam yüklediği fiziksel ve simgesel mekânlardır. Bu mekânlar; bir olay ya da durumu unutulmaz hale getirme ve ölümsüzleştirme işlevlerine sahiptir. Herhangi bir yer, hayal gücüyle sembolik anlam yüklediğinde hafıza mekânı haline gelebilir. Kaldı ki hafıza mekânları hafıza amacı taşımasa bile tarih mekânları kabul edilir. Hafıza mekânları, çok çeşitlidir. Anılar, otobiyografiler, günlükler, bazı tarih kitapları, herhangi bir sözleşme, antlaşma ya da bildirge gibi örnekler birer hafıza mekânıdır. Bazı durumlarda bir yer, hafıza mekânı olma niteliğini üzerinde bulunduğu topografyadan alırken; anıtlar, anıtkabirler ve heykeller ise bu niteliği kendi sembolik anlamları aracılığıyla taşır. Dolayısıyla bu tür yapıların anlamlarını bulundukları yerden değil, kendilerinden almaları hafıza mekânı olma özelliklerini geçersiz kılmaz (Nora, 2006). Özetle, hafıza mekânları; tarihî, dinî, siyasî, kültürel ve sosyolojik kökenleri itibarıyla turizmle yakından ilişkilidir. Nitekim turizm faaliyetlerinin önemli bir bölümü doğrudan hafıza mekânlarına yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Bu durum, hafıza mekânları ile turizm faaliyetleri arasındaki güçlü bağı açıkça ortaya koymaktadır.

Hafıza Mekânlarında Hüzün Turizmi

Hafıza mekânları, turizm faaliyetleri için önemli bir potansiyel sunmaktadır. Geleneksel olarak turizm, insanların yaşadıkları ve çalıştıkları yerlerden farklı mekânlara kısa süreli ziyaretleri ifade etmektedir (Burkart & Medlik, 1974). Turizm faaliyetleri, uzun yıllardır kitle turizmi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Ancak kitle turizminin yanında ortaya çıkan alternatif turizm; olumlu ekonomik katkılar sağlarken sınırlı düzeyde olumsuz etkiye neden olması bakımından ideal bir turizm türü olarak değerlendirilmektedir (Erdoğan, 2003). Alternatif turizm türlerinden biri de özel ilgi turizmidir. Bu turizm türü, belirli ilgi alanlarına yönelik seyahat etme motivasyonu ve kapsadığı turizm temaları açısından genel turistlerin ilgi alanlarından farklılaşması açısından kitle turizminden ayrılmaktadır (Tanrısevdi & Çavuş, 2003). Arz kaynaklarının çeşitlenmesine bağlı olarak özel ilgi turizmi yaygınlaşmaktadır (Kılıç & Akyurt, 2011). Bireylerin ya da grupların özel ilgi alanlarına göre şekillenen eğlenme ve dinlenme deneyimleri olarak bilinen özel ilgi turizmi (Derrett, 2001); kendi içinde doğaya, kültüre, eğitime ve bir hobiye dayalı türler olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Kültüre dayalı türler içerisinde yer alan “Hüzün Turizmi” (Akoğlan-Kozak & Bahçe, 2012), uluslararası literatürde “Dark Tourism” (Foley & Lennon, 1996) kavramıyla anılmaktadır. Ayrıca hüzün turizmi; içerik olarak “Black Spots” (Rojek, 1991), “Thanatourism” (Seaton, 1996), “War Tourism” (Smith, 1998), “Morbid Tourism” (Blom, 2000) ve “Fright Tourism” (Bristow & Newman, 2005) terimleriyle benzerlik göstermektedir. Türkiye’de ise bu kavram “Hüzün Turizmi” (Akoğlan-Kozak & Bahçe, 2012; Birdir vd., 2015), “Kara Turizm” (Yıldız vd., 2015), “Savaş veya Askeri Turizm” (Doğaner, 2006), “Savaş Alanları Turizmi” (Aliagaoglu, 2008; Çiftçi vd., 2015), “Keder Turizmi” (Alaeddinoğlu & Aliagaoglu, 2007; Özçelik, 2012), “Karanlık Turizm” (Baranaydin, 2016; Çetinsöz & Temiz, 2016), “Hapishane Turizmi” (Yılmaz, 2009) ve “Ölüm Turizmi” (Kaya, 2006) gibi farklı şekillerde alanyazında yer bulmuştur. “Dark Tourism” kavramı, ulusal çalışmalarda genellikle “Hüzün Turizmi” olarak kullanılmaktadır. Bu gerekçeyle alanyazına uyum sağlamak amacıyla bu çalışmada da aynı kavram tercih edilmiştir.

Çeşitli terimlerle anılan, ölüm olaylarının meydana geldiği mekânlar ya da bunlara ait anıt ve müzeler, doğal afetler, yoksulluk gibi durumların yaşandığı sahalara yapılan turistik gezileri ifade eden (Kılıç & Akyurt, 2011) “Hüzün Turizmi (Dark Tourism)” kavramı ilk olarak Foley ve Lennon (1996) tarafından kullanılmıştır (Stone, 2006). Foley ve Lennon (1996), hüzün turizmini

gerçek ve metalaştırılmış ölüm ve felaket alanlarının turizme sunulmasını ve ziyaretçiler tarafından deneyimlenmesini içeren bir olgu olarak tanımlamıştır. Bunun yanında Seaton (1996), hüznün turizmi kapsamındaki ziyaretleri beş kategoriye ayırmıştır. Bunlardan ilki, günümüzde batı toplumları tarafından yasaklanmış olan ve kamuya açık alanda gerçekleşen infaz sahalara yapılan ziyaretlerdir. Bunlara Roma dönemindeki gladyatör dövüşleri ve 1868 yılına kadar Britanya'da yasal olan siyasi infazlar ve kamusal alanda gerçekleştirilen asılma olayları örnek olarak verilebilir. İkincisi, bireysel ya da toplu ölümlerin yaşandığı sahalara gerçekleştirilen turistik ziyaretlerdir. Bunlara örnek olarak Roma'daki Kolezyum ya da ABD'de Hollywood oyuncusu James Dean'ın 24 yaşında araba kazasında öldüğü yol örnek verilebilir. Bunun yanı sıra Nazi Almanyası tarafından İkinci Dünya Savaşı sırasında kullanılan Auschwitz Yahudi toplama kampı başka bir örnektir. Üçüncüsü, mezarlıklara ya da anıtların bulunduğu mekânlara yapılan ziyaretlerdir. Bu tür ziyaretlere örnek olarak İspanya kralları ve kraliçelerinin mozolesi olan El Escorial ya da Franco Anıtı'na yapılabilecek ziyaretler verilebilir. Dördüncüsü, ölümlerin gerçekleştiği mekânlarla alakası olmayan ancak bu ölümlerin somut kanıtlarının ya da sembolik işaretlerinin bulunduğu mekânlara yapılan ziyaretlerdir. Bu ziyaretlere örnek olarak ölümlere ait silahların, kurbanlara ait kıyafetler ve diğer alakalı nesnelerin bulunduğu müzeler gösterilebilir. Beşinci ve son kategori, ölümlerin tekrar canlandırma performanslarının gerçekleştirildiği ya da simüle edildiği mekânlara gerçekleştirilen ziyaretleri içermektedir. Buna örnek olarak ise Almanya Alplerindeki Oberammergau Tutku Oyunu örnek olarak verilebilir (Seaton,1996). Türkiye'de ise Anıtkabir (Atıl-Bilge & Küçükkaraca, 2022), Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihî Alanı (Akyurt-Kurnaz & Kılıç, 2016) ve Sinop Cezaevi (Sezen-Doğancı & Civelek-Oruç, 2016) gibi pek çok mekân hüznün turizmi mekânı olarak örnek gösterilebilir.

Okul Dışı Öğrenme Ortamı Olarak Hüznün Turizm Mekânları

Acının canlandığı alanlar olan hüznün turizmi mekânları; turizm, kültür ve mirasın yanı sıra eğitimi alanını içerir (Niemelä, 2010). Hüznün turizmi mekânları, bir okul dışı öğrenme ortamı olarak eğitim ve öğretim uygulamalarının birer parçası haline getirilebilir. Bilindiği gibi okul dışı öğrenme, sınıfın dört duvarının dışında her yerde gerçekleştirilen etkinliklerin tamamını içermektedir (Şen, 2019). Okul dışı öğrenme, ders içeriklerinin doğrudan kendi ortamında öğretimine fırsatı verir (Laçın-Şimşek, 2020). Hüznün turizmi mekânları öğrencilere çeşitli farkındalıklar kazandırma kapasitesine sahiptir. Örneğin; Israfilova ve Khoo-Lattimore (2019), hüznün turizmi mekânlarına yapılan gezilerin beklenenin aksine öğrencileri rahatsız etmediğini, aksine onların tarihsel olayları ve gerçekleri daha derinlemesine anlamalarına yardımcı olduğunu, kitaplarda okumaktan çok yerinde gözlemlemenin daha etkileyici bulunduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca Walter (2009), Amsterdam'daki Body Worlds Müzesi'ndeki sergilerin, insan vücudunu öğrenme ve pedagojik turizme katılım açısından önemli bir öğretim rolü oynadığını vurgulamıştır. Bir başka çalışmada Stone (2012), New York'taki Ground Zero'nun öğretim hedefini güçlü bir şekilde vurgulayarak, bu hüznün turizmi mekânında sunulan hoşgörü ve tahammüle ilişkin pedagojik anlatıların ziyaretçilere 11 Eylül öncesi, sonrası ve sonrasındaki olaylar hakkında bilgi edinme fırsatı sunduğunu belirtmiştir. Innes ve Sharp (2021) ise Fransa ve Belçika'da I. Dünya Savaşı'nı konu edinen müzelere üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen ziyaretler sonrasında yaşadıkları bu deneyimsel öğrenmenin beraberinde öğrencilerin tarihsel empatilerini olumlu yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Bunların yanı sıra bu ziyaretlerin öğrencilerde geniş tarihsel bir bakış açısı geliştirdiğini belirtmişlerdir. Bir başka çalışmada Gelibolu'da yer alan Anzak Koyu'nu ziyaret eden Avustralyalıların deneyimlerini konu edinen Cheal ve Griffin'in (2013), gerçekleştirdikleri bu ziyaretin katılımcıların burada yaşanan savaşa dair bilgilerini artırdığını ve farklı bakış açıları kazandırdığını belirlemişlerdir. Ayrıca bu ziyaretleri sonrasında her yıl 24 Nisan'da düzenlenen anma gününün daha önemli bir hâle geldiğini ve ziyaretlerinin, savaşın diğer tarafı olan Türklere karşı empati geliştirmelerini sağladığını vurgulamışlardır.

Türkiye'de uzun yıllardır eğitimde kullanılan okul dışı öğrenme ortamları, özellikle son dönemlerde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından daha da önemsenmeye başlamıştır. Bu çerçevede 2018 yılından itibaren İl Millî Eğitim Müdürlükleri tarafından Okul Dışı Öğrenme Ortamları Kılavuzları yayımlanarak öğretim programlarıyla mekânların kullanımı arasında bağlantılar kurulmuştur. Bunun yanı sıra yayımlanan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan 2024 programlarında yer alan "okul temelli planlama" ile okul dışı öğrenme etkinlikleri için ayrı bir süre belirlenmiştir. Bu bağlamda hüznün turizmi mekânlarının alanyazında belirtilen pedagojik katkılara hizmet etmesi için öğretim programlarıyla ilişkilendirilmesi ve bir okul dışı öğrenme ortamı olarak kullanılması gerekmektedir.

İlgili Araştırmalar

Hüzün turizmi konusunda uluslararası alanyazında önemli bir birikim bulunmaktadır. Bu çalışmalar (Alexandra vd., 2014; Blom, 2000; Cooper, 2006; Daugbjerg, 2011; Foley & Lennon, 1996; Gatewood & Cameron, 2004; Hartmann vd., 2018; Holguin, 2005; Lennon & Foley, 2000; Rojek, 1991; Seaton, 1996, 1999; Sharma & Martini, 2024; Slade, 2003; Stone, 2006, 2013), ilk zamanlarda daha çok hüzün turizmini açıklamaya odaklanırken; zamanla farklı türlerdeki potansiyel hüzün turizmi mekânları incelenmeye başlanmış ve örneklerle konu çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır.

Türkiye'deki alanyazın incelendiğinde, hüzün turizmi ile ilgili kavramsal bir çerçeve çizmek ve Türkiye'deki potansiyel hüzün turizmi mekânlarının incelenmesine yönelik çeşitli araştırmaların (Çetinsöz & Temiz, 2016; Ergun & Oktay, 2022; Güneş vd., 2023; Taş & Koç, 2016; Topsakal & Ekici, 2014) gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra Anıtkabir (Atıl-Bilge & Küçükkaraca, 2022), Çanakkale (Akyurt-Kurnaz & Kılıç, 2016; Doğaner, 2006; Ilgar, 2015; Köseoğlu & Sezgin, 2024; Uca-Özer vd., 2012), 1993 Erzincan Depremi (Güncü & Güneş, 2017), Milli Mücadele ve sonrasında çatışmaların yaşandığı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Ertürk, 2018) ve Sinop Cezaevi (Sezen-Doğancı & Civelek-Oruç, 2016) gibi alanlardaki çeşitli hüzün turizmi mekânlarına yönelik araştırmalar yapılmıştır. Ayrıca mekânları hüzün turizmi açısından ele alan bu araştırmalarla birlikte hüzün turizmi mekânlarına giden turistlerin deneyimlerini inceleyen araştırmalar da yürütülmüştür (Akyurt-Kurnaz & Kılıç, 2016; Okuyucu & Erol, 2018; Öztürk & Bayrak, 2018).

Öte yandan bu araştırmanın kapsamına giren, hüzün turizmi mekânlarının eğitimde kullanımına odaklanan çalışmalar incelendiğinde; Guba Soykırımı (Israfilova & Khoo-Lattimore, 2019), Holokost Yahudi Soykırımı (Cohen, 2011; Dresler & Fuchs, 2021), Fukushima (Jang vd., 2022; McMichael, 2024), Letonya (Grinfelde & Veliverronena, 2022) gibi farklı olay ve yerlerin eğitimde hüzün turizmi mekânlarının kullanımı kapsamında ele alındığı görülmektedir. Türkiye'de ise çok sınırlı olmak kaydıyla mezarlıklar (Oğuz-Haçat & Topal, 2023) ve Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı (Yazıcı vd., 2023) gibi mekânların okul dışı öğrenme ortamı olarak kullanımına odaklanan çalışmalar yapılmıştır. Görüldüğü üzere mezarlıklar, savaş alanları, afet yaşanmış bölgeler, cezaevleri gibi hüzün turizmi mekânları turizm araştırmalarında geniş bir şekilde ele alınmıştır. Buna karşın hüzün turizmi mekânlarının eğitimde kullanımının oldukça sınırlı olması, Türkiye'de birer hafıza mekânı olan bu mekânların ihmal edildiğine işaret etmektedir. Bu eksiklikten hareketle tasarlanan araştırmanın amacı, Türkiye'deki hüzün turizmi mekânları belirlemek ve bu mekânların ortaokul Sosyal Bilgiler ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programlarındaki kullanım potansiyelini değerlendirmektir. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Türkiye'deki potansiyel hüzün turizmi mekânları hangileridir?
2. Sosyal bilgiler ile İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programlarında hangi hüzün turizmi mekânları kullanılabilir?

Bu çalışma, hüzün turizmi mekânlarının Sosyal Bilgiler ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders programlarındaki kullanım potansiyelini ortaya koyarak, diğer eğitim kademelerindeki derslerin bu bağlamdaki potansiyelini değerlendirmeye yönelik gelecekte yapılacak araştırmalar için bir zemin oluşturmayı hedeflemekte; aynı zamanda hüzün turizminin Türk eğitim sistemindeki görünürlüğünün artırılmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırma, doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Hem tek başına hem de farklı araştırma yöntemleri ile kullanılabilen doküman incelemesi, belgeleri gözden geçirmeyi, kapsamlı incelemeyi ve yorumlamayı içeren bir yöntemdir (Bloor & Wood, 2006; Bowen, 2009). Bu araştırmada hüzün turizmi mekânları, Sosyal Bilgiler ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük programları arasındaki ilişkinin detaylı bir şekilde değerlendirilmesi amacıyla bu yöntem tercih edilmiştir.

Veri Kaynakları ve Toplama Süreci

Araştırmanın veri kaynakları, açık erişime sahip dokümanlardan oluşmaktadır. Hüzün turizmi mekânları, Kültür Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı internet sayfasında “İllere Özel” başlığı altında “Gezilecek Yerler” sayfasında yer alan her il için özel şekilde listelenmiş mekânlar arasından belirlenmiştir (Şekil 1). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları (2018 ve 2024) ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programlarına (2018 ve 2024) Millî Eğitim Bakanlığının internet sitesinden erişilmiştir.

Şekil 1: Turistik Mekânlara Erişme Süreci

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi, kategoriler oluşturmayı ardından ilgili dokümanlardaki belirli unsurlar ile bu kategorileri eşleştirmeyi ve saymayı kapsayan bir analiz yöntemidir (Silverman, 2018). Araştırma kapsamında takip edilen analiz aşamaları Şekil 2’de sunulmuştur:

Şekil 2: Verilerin Analizi

Araştırmada veriler görselleştirilirken haritaların oluşturulmasında ArcGIS Desktop 10.8; haritalar dışındaki görsellerin oluşturulmasında Canva Pro programı kullanılmıştır. Kazanımlardan doğrudan alıntılar yapılırken Sosyal Bilgiler dersi kazanımları “SB”, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi kazanımları ise “İTA” kodu ile verilmiştir.

Araştırmada inandırıcılığı sağlamak amacıyla Türkiye'deki hüzün turizmi mekânlarının ve bu mekânlara uygun kazanımların belirlenmesinde uzman incelemesine başvurulmuştur. Mekânların belirlenmesinde turizm coğrafyası alanında doktor ünvanlı iki akademisyenden uzman görüşü alınmıştır. Uygun kazanımların belirlenmesi ve bu kazanımlarla ilişkilendirilme sürecinde, Sosyal Bilgiler eğitimi alanında doçent unvanına sahip bir akademisyen ile tarih eğitimi alanında doktor ünvanlı bir akademisyenin uzman görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmanın tutarlılığını sağlamak için veriler araştırmacılar tarafından önce bağımsız şekilde iki kez kodlanmış, ardından birlikte değerlendirilerek verilere son şekli verilmiştir. Araştırmanın başka bağlamlara ya da durumlara transfer edilebilirliğini sağlamak amacıyla ise doğrudan alıntılarla mekân-kazanım örnekleri sunulmuş, ayrıca araştırma kapsamında belirlenen Türkiye'deki Hüzün Turizmi Mekânları bir liste hâlinde illere göre sınıflandırılarak ekte (Ek-1) verilmiştir.

BULGULAR

Türkiye'deki Hüzün Mekanlarının İllere Göre Dağılımı

Türkiye'de yer alan hüzün turizmi mekânlarının belirlenmesi için Türkiye Kültür Portalı internet sayfasında yer alan “illere özel” bölümü altında 81 il sırasıyla incelenmiştir. İllere özel bu internet sayfalarında alt bölüm olan “Gezilecek Yerler” sayfalarında yer alan turistik mekânlar incelenmiş ve hüzün turizmi ile ilgili olan mekânlar, açıklamalarında belirtilen “tür bilgisi” dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Kategorilerin oluşturulmasında yapıların tür bilgisi esas alınmış; mimari yapıların kullanım amacına göre temalar belirlenerek bu temalar “sivil mimari” ve “askeri mimari” olarak sınıflandırılmıştır. Türkiye'de yer alan hüzün turizmi mekânlarının türlerine göre dağılımı, Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3: Türkiye'de Yer Alan Hüzün Turizmi Mekânları

Şekil 3'te görüldüğü gibi, Türkiye'de 328 hüzün turizmi mekânı belirlenmiştir. Bu mekânlar içerisinde en çok “mezar” (192) bulunmaktadır. Mezarlar içerisinde ise en çok “türbe” (144), en az “hazire” (1) türünde hüzün turizmi mekânı olduğu görülmektedir. Türbe türüne örnek olarak Üzeyir Peygamber Türbesi (Adıyaman), Yeşil Türbe (Bursa) ve Kurtboğan Türbesi (Amasya) verilebilir. Solmaz Çarşı Haziresi (Denizli) ise iki tarihi mezarı bünyesinde bulunduran hazire niteliğinde bir örnek olarak kaydedilmiştir.

“Mezar”dan (192) sonra gelen “mimari yapı”lar (130) içerisinde hüzün turizmi mekânı en çok “sivil mimari” kapsamında belirlenmiştir. “Sivil mimari” (125) kategorisinde en çok “müze” (76) olduğu görülürken; en az “çeşme” (1), “köşk” (1), “kule” (1), “kültür merkezi” (1) ve “saray” (1) türlerinde mekânın bulunduğu tespit edilmiştir. Müze türüne örnek olarak Ulucanlar Cezaevi Müzesi (Ankara) ve Dumlupınar Kurtuluş Savaşı Müzesi (Kütahya) gösterilebilir. “Askeri mimari” (5) kategorisinde

Afyonkarahisar Kalesi ve U20 Batık Denizaltı (Sakarya) örnekleri dikkat çekmektedir. Buna karşın tek zaviye örneği, Eskişehir’de bulunan Şeyh Şehabeddin Sühreverdî Zaviyesi’dir (Salı Tekkesi). Ören yerleri kategorisinde ise Kanlı Divane Ören Yeri (Mersin) ve Xanthos (Antalya) örneklerini göstermek mümkündür.

Türkiye’de yer alan hüzün turizmi mekânı türleri içerisinde en az “mağara” (1) ve “savaş alanı” (1) kaydedilmiştir. Bu örnekler içerisinde Yedi Uyuyanlar Mağarası (İzmir) ve Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı yer almıştır. Şekil 4’te Türkiye’nin çeşitli illerinde yer alan hüzün turizmi mekânı örnekleri sunulmuştur:

Şekil 4: Bazı Hüzün Turizmi Mekânlarından Örnekler (Türkiye Kültür Portalı, t.y.)

Hüzün turizmi kapsamında Türkiye’deki mekânlar genel olarak incelendiğinde ölümle ve trajedilerle ilişkilendirilen (mezar, türbe, kümbet, şehitlik gibi) mekânların ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Mimari yapı ve burada yer alan sivil mimari kategorisi de (özellikle müze ve anıtlar) Türkiye’deki hüzün turizmi mekânlarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Hüzün turizmi mekânı konusunda daha az temsil edilen türler ise mağaralar ve tarihsel olaylara sahne olan savaş alanları olmuştur. Türkiye’de yer alan hüzün turizmi mekânlarının illere göre dağılımı Şekil 5’te sunulmuştur.

HÜZÜN TURİZMİ MEKÂNLARININ İLLERE GÖRE DAĞILIM HARİTASI

Şekil 5: Hüzün Turizmi Mekânlarının İllere Göre Dağılımı

Haritada hüzün turizmi mekânlarının yoğunlaştığı iller; “Afyonkarahisar” (20), “Kütahya” (20), “Bursa” (19), “Ankara” (17), “Çanakkale” (12), “Mersin” (12) ve “Tekirdağ” (11)dır. Mekânların dağılımına bakıldığında illerin tarihsel, kültürel ve coğrafi özelliklerinin de yorumlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Son olarak haritada görüldüğü üzere toplam 81 ilin 63’ünde hüzün turizmi mekânı bulunurken, 18 ilde bu tür mekânlar tespit edilememiştir.

Sosyal Bilgiler ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Öğretim Programlarında Hüzün Turizmi Mekânlarının Potansiyeli

Türkiye’de yer alan hüzün turizmi mekânlarının belirlenmesinin ardından 2018 ve 2024 yıllarında hazırlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları (SBDÖP) ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Öğretim Programları (İTAÖP) hüzün turizmi mekânlarının kullanım potansiyeli açısından değerlendirilmiştir. Bu kapsamda ilgili programlarda kullanılabilecek hüzün turizmi mekânları ile kazanımlar/öğrenme çıktıları ilişkilendirilmiştir.

SBDÖP ve İTAÖP’de Kullanılabilecek Hüzün Turizmi Mekânları

Türkiye’de SBDÖP ve İTAÖP’de kullanılabilecek potansiyel hüzün turizmi mekânları çıkarılmış ve Şekil 6’da sunulmuştur.

Şekil 6: SBDÖP ve İTAÖP’de Kullanılabilecek Potansiyel Hüzün Turizmi Mekânları

SBDÖP ve İTAÖP’de kullanılabilecek potansiyel hüzün turizmi mekânlarının türleri ve sayıları incelendiğinde, en fazla mekânın “mimari yapı” (88) kategorisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Öne çıkan örnekler arasında Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi (Ankara), Tarihi Cezaevi (Sinop), Milli Mücadele ve Lozan Müzesi (Edirne), Dolmabahçe Sarayı (İstanbul) ve Çimenlik Kalesi (Çanakkale) bulunmaktadır.

“Mimari yapı”dan (88) sonra en fazla yere sahip ikinci kategori, 46 mekân ile “mezar” olmuştur. Mezar örnekleri arasında Hacı Bayram Veli Türbesi (Ankara), Alaattin Kümbeti (Konya) ve Melik Gazi Kümbeti’ni (Kırşehir) saymak mümkündür. Bunların yanında Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Ören Yeri (Bitlis), Kanlı Divane Ören Yeri (Mersin) ve Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı (Çanakkale) önemli hüzün turizmi mekânları olarak kaydedilmiştir. Şekil 7’de bazı hüzün turizmi mekânlarından örnekler sunulmuştur:

Şekil 7: Bazı Hüzün Turizmi Mekânları Örnekleri (Türkiye Kültür Portalı, t.y.)

Potansiyel hüzün turizmi mekânları genel olarak değerlendirildiğinde, bu mekânların büyük bir kısmının tarihî ve mimarî özellikler taşıdığı görülmektedir. Tarihî-mimarî mekânlar, özellikle müzeler, kaleler ve saraylar gibi yapılarla öne çıkmakta, bu da geçmişin fiziksel izlerini eğitim amaçlı kullanmak için önemli bir potansiyel sunmaktadır. Bu grubu, tarihî olaylar ve kültürel değerlerle bağlantılı mezarlar, özellikle de türbeler ve kümbetler takip etmektedir. Daha az sayıda olmakla birlikte ören yerleri ve savaş alanları da tarihi bağlamda önemli birer öğrenme ortamı olarak değerlendirilebilir. Örneğin; Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı, savaş tarihini anlatmak ve bu olayların toplumsal etkilerini öğretmek açısından büyük önem taşıırken; ören yerleri geçmiş medeniyetlerin izlerini eğitim bağlamında aktarmak için etkili bir fırsat sunabilir. Türkiye’de SBDÖP ve İTAÖP’de kullanılabilecek potansiyel hüzün turizmi mekânlarının illere göre dağılımı aşağıdaki haritada sunulmuştur (Şekil 8).

SBDÖP VE İTAÖP’DE KULLANILABİLECEK HÜZÜN TURİZMİ MEKÂNLARININ İLLERE GÖRE DAĞILIM HARİTASI

Şekil 8: Hüzün Turizmi Mekânlarının İllere Göre Dağılımı

Harita incelendiğinde, Türkiye’de SBDÖP ve İTAÖP’de kullanılabilecek hüzün turizmi mekânlarının en çok “Afyonkarahisar” (16), “Kütahya” (13), “Çanakkale” (12), “Ankara” (9), “Bursa” (9), Samsun (7), “Mersin” (5) ve “Tekirdağ” (5) illerinde bulunduğu görülmektedir. 81 ilin 37’sinde SBDÖP ve İTAÖP’de kullanılabilecek potansiyel hüzün turizmi mekânı bulunurken, 32 ilde tespit edilmemiştir.

Hüzün Turizmi Mekânlarının Öğretim Programlarındaki Kazanımlarla/Öğrenme Çıktılarıyla İlişkisi

Hüzün turizmi mekânları ile öğretim programlarında yer alan kazanımların/öğrenme çıktılarının ilişkisi incelenmiş ve Tablo 1’de sunulmuştur:

Tablo 1: Hüzün Turizmi Mekânlarının Öğretim Programlarındaki Kazanımlarla/Öğrenme Çıktılarıyla İlişkisi

Öğretim Programları	İlgili Kazanım/ Toplam Kazanım	Yüzde (%)
2018 Sosyal Bilgiler	13/131	%9,9
2018 T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük	16/39	%41,02
2024 Sosyal Bilgiler	12/71	%16,9
2024 T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük	11/15	%73,3

Tablo 1’de görüldüğü üzere hüzün turizmi mekânlarına uygun en fazla kazanım, 2018 İTAÖP’de (16) tespit edilmiştir. Buna karşın 2024 İTAÖP’deki 15 öğrenme çıktısının 11’inde hüzün turizmi mekânı kullanılabileceği görülmüştür. Bu durum, 2024 İTAÖP’de hüzün turizmi mekânlarının kullanım potansiyelinin oldukça yüksek olduğuna işaret etmektedir. Sosyal bilgiler dersi açısından değerlendirildiğinde 2018 SBDÖP’deki 131 kazanımın 13’ünde (%9,9), 2024 SBDÖP’de 71 öğrenme çıktısının 12’sinde (%16,9) hüzün turizmi mekânlarının kullanılabileceği görülmüştür. Bunun yanında her program, hüzün turizmi mekânları açısından ayrı ayrı incelenerek sırayla değerlendirilmiş ve her bir sınıf seviyesinde kazanımlara/öğrenme çıktılarına uygun hüzün turizmi frekansları (f) belirlenmiştir. Mekânlar birden fazla kazanıma uygun olduğu için mekânlara ait toplam frekans sayısına yer verilmemiştir.

2.2.1. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Hüzün Turizmi Mekânları

İlk olarak 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı hüzün turizmi mekânları açısından incelenmiş ve dağılım Tablo 2’de sunulmuştur:

Tablo 2: Hüzün Turizmi Mekânlarının SBDÖP 2018 Kazanımlarına Göre Dağılımı

Sınıflar	Kazanım Sayısı	Kazanım Kodu	Uygun Mekân Sayısı
4. Sınıf	3	SB.4.2.4.	92
		SB.4.6.4.	2
		SB.4.7.2.	1
5. Sınıf	1	SB.5.2.1.	4
6. Sınıf	3	SB.6.2.4.	12
		SB.6.6.4.	2
		SB.6.7.1.	1
7. Sınıf	6	SB.7.6.2.	22
		SB.7.2.1.	13
		SB.7.2.5	11
		SB.7.4.2.	8
		SB.7.2.2.	6
		SB.7.5.4.	1

2018 SBDÖP’nin 13 kazanımında hüzün turizmi mekânlarının kullanılabileceği tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde en çok 7. sınıfta (6) hüzün turizmi mekânlarının kullanımına uygun kazanımlar bulunmaktadır. Kazanımların mekânlarla ilişkisi değerlendirildiğinde 4. sınıfta 92 hüzün turizmi mekânının “SB.4.2.4.” kodlu kazanım kapsamında kullanılabileceği görülmüştür:

“SB.4.2.4. Millî Mücadele kahramanlarının hayatlarından hareketle Millî Mücadele’nin önemini kavrar (*Kazanım biyografi öğretimi bağlamında ele alınır*)” (MEB, 2018a: 14).

İlgili kazanım, Millî Mücadele dönemini kapsadığı için Atatürk Evi Müzesi (Adana), Mustafa Kemal Atatürk Anıtı (Afyonkarahisar) ve Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi (Ankara), kullanılabilecek potansiyel hüzün turizmi mekânları arasında değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra Millî Mücadele kahramanları ile ilgili Kastamonu'da Atatürk ve Şerife Bacı Anıtı, Kütahya'da Dumlupınar Şehitliği ve Malatya'da bulunan İnönü Müzesi, bu kazanım için potansiyel hüzün turizmi mekânları olarak belirlenmiştir.

“SB.4.2.4.” kodlu kazanımının yanında 7. sınıftaki “SB.7.6.2.” kodlu kazanımda 22 farklı hüzün turizmi mekânı kullanılabileceği tespit edilmiştir. İlgili kazanım:

“SB.7.6.2. Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar (*TBMM'nin açılması, Cumhuriyet'in ilanı ve çok partili hayata geçiş denemeleri kısaca ele alınır*)” (MEB, 2018a: 25).

Türk demokrasisinde Atatürk'ün yaşamını ve faaliyetlerini konu edinen bu kazanım kapsamında başta Ankara'da bulunan “Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi” olmak üzere, Giresun'daki Şebinkarahisar Atatürk Evi ve Müzesi, Mersin'deki Silifke Atatürk Evi Müzesi ve İzmir'deki Atatürk Evi Müzesi gibi Atatürk evi müzelerinin yanı sıra Malatya'daki “Atatürk Anıtı” ve Uşak'taki “Atatürk ve Kurtuluş Anıtı” gibi yapıların hüzün turizmi mekânı olarak kullanılabileceği belirlenmiştir.

2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Hüzün Turizmi Mekânları

İkinci bir başlık olarak 2024 SBDÖP'deki hüzün turizmi mekânlarının dağılımı incelenmiş ve Tablo 3'te sunulmuştur:

Tablo 3: Hüzün Turizmi Mekânlarının SBDÖP 2024 Öğrenme Çıktılarına Göre Dağılımı

Sınıf Seviyesi	Öğrenme Çıktısı Sayısı	Öğrenme Çıktısı Kodu	Uygun Mekân Sayısı
4. Sınıf	1	SB.4.4.1.	11
5. Sınıf	4	SB.5.3.2.	4
		SB.5.3.3.	4
		SB.5.4.1.	2
		SB.5.2.4.	1
6. Sınıf	4	SB.6.1.2.	60
		SB.6.3.4.	12
		SB.6.3.2.	8
		SB.6.2.3.	1
7. Sınıf	3	SB.7.1.3.	59
		SB.7.3.1.	11
		SB.7.3.3.	11

Tablo 3 incelendiğinde 2024 SBDÖP'te en çok 5. ve 6. sınıfta hüzün turizmi mekânlarının kullanımına uygun öğrenme çıktılarının yer aldığı görülmektedir. Öğrenme çıktılarının mekânlarla ilişkisi değerlendirildiğinde 6. sınıfta 60 hüzün turizmi mekânının “SB.6.1.2.” kodlu öğrenme çıktısı kapsamında kullanılabileceği tespit edilmiştir:

“SB.6.1.2. Kültürel bağlarımızın ve millî değerlerimizin toplumsal birliğe etkisini yorumlayabilme

a) Kültürel bağlarımızın ve millî değerlerimizin toplumsal birliğe etkisini inceler.

b) Kültürel bağlarımızın ve millî değerlerimizin toplumsal birliğe etkisine ilişkin edindiği bilgileri yazılı, görsel veya dijital bir ürüne dönüştürür.

c) Kültürel bağlarımızın ve millî değerlerimizin toplumsal birliğe etkisini ifade eder” (MEB, 2024a: 64).

Öğrenme çıktısı kapsamında, Tekirdağ'da bulunan şehrin düşman işgalinden kurtuluşu için Atatürk'e ithafen hazırlanan “Kurtuluş Anıtı”, Atatürk'ün kurtuluş mücadelesi için İstanbul'dan Samsun'a yolculuğa çıktığı Bandırma Gemisi'nin birebir çizimleri ile oluşturulan, Samsun'da sergilenen ve Türk milletinin kurtuluş mücadelesinin başlangıcını ifade eden “Bandırma

Gemi Müzesi”, Atatürk, İnönü ve Mareşal Fevzi Çakmak ve Halide Edip Adıvar’ın heykellerinin yer aldığı, emir komuta birliğini, Türk kadının savaşa katkısını ve bağımsızlığı umutla bekleyen Türk ulusunu anlatan ve Ankara Polatlı’da bulunan “Duatpe Anıtı”, istiklal mücadelesi sonrası Konya ve köy hayatını da konu edinen ve Konya’da bulunan “İstiklal Harbi Şehitliği” gibi hüzün turizmi mekânlarının kullanılabileceği tespit edilmiştir. İşgalden kurtuluş, halkın dayanışmasının ve fedakârlıklarının gözler önüne serildiği bu mekânlar, Millî Mücadele çerçevesinde öğrencilerin millî birlik ve beraberliği anlamlandırmaları için katkı sağlayacak öğrenme ortamları olarak değerlendirilmiştir.

Programdaki bir diğer önemli öğrenme çıktısı olan “SB.5.3.2.”, 4 hüzün turizmi mekânıyla ilişkilidir:

“SB.5.3.2. Anadolu’da ilk yerleşimleri kuran toplumların sosyal hayatlarına yönelik bakış açısı geliştirebilme

- Anadolu’da kurulmuş ilk yerleşmelerdeki toplumların sosyal hayatlarına ilişkin kaynakları inceler.*
- Anadolu’da kurulmuş ilk yerleşimlerin özelliklerine ilişkin kaynaklardan edindiği bilgileri ifade eder.*
- Anadolu’da kurulmuş ilk yerleşmelerdeki toplumların sosyal hayat unsurlarını günümüzdeki sosyal hayat unsurları ile karşılaştırır.*
- Anadolu’da kurulmuş ilk yerleşmelerdeki toplumların sosyal hayatlarını dönemin koşullarını göz önünde bulundurarak açıklar.*
- Anadolu’da kurulan ilk yerleşmelerdeki toplumların sosyal hayatlarına yönelik çıkarımda bulunur.*
- Çıkarımlarına dayanarak Anadolu’da kurulmuş ilk yerleşmelerde yaşayan toplumların sosyal hayatları ile ilgili bakış açısını kendi ifadeleriyle yansıtır” (MEB, 2024a: 47).*

İlgili öğrenme çıktısı kapsamında, Antalya’da yer alan ve Likya uygarlığına ait kalıntıları içeren bir antik kent olan “Xanthos”, Mersin’de bulunan ve Kilikyalılara ait kalıntıları barındıran “Kanlı Divane Ören Yeri”, Ankara’da bulunan ve Frig uygarlığına ait kalıntıların görülebileceği “Gordion Antik Kenti” gibi hüzün turizmi mekânlarının kullanılabileceği belirlenmiştir.

2018 T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Öğretim Programında Hüzün Turizmi Mekânları

Araştırma kapsamında incelenen bir diğer öğretim programı, 2018 ve 2024 İTADÖP programları olmuştur. İlk olarak 2018 İTADÖP’de hüzün turizmi mekânlarının dağılımı incelenmiş ve Tablo 4’te sunulmuştur:

Tablo 4: Hüzün Turizmi Mekânlarının 2018 İTADÖP Kazanımlarına Göre Dağılımı

Sınıf Seviyesi	Kazanım Kodu	Uygun Mekân Sayısı
8. Sınıf	İTA.8.3.5.	32
	İTA.8.2.1.	14
	İTA.8.2.2.	12
	İTA.8.1.2.	11
	İTA.8.2.5.	10
	İTA.8.2.4.	5
	İTA.8.3.1.	4
	İTA.8.7.1.	3
	İTA.8.4.8.	2
	İTA.8.1.3.	1
	İTA.8.1.4.	1
	İTA.8.2.8.	1
	İTA.8.3.7.	1
	İTA.8.4.1.	1
	İTA.8.4.9.	1
	İTA.8.7.2.	1

2018 İTADÖP’de hüznün turizmi mekânlarının kullanılabilceği 16 kazanım tespit edilmiştir. 32 hüznün turizmi mekânı potansiyeli bulunan “İTA.8.3.5.” kodlu kazanım şöyledir:

“İTA.8.3.5. Sakarya Meydan Savaşı’nın kazanılmasında ve Büyük Taarruz’un başarılı olmasında Mustafa Kemal’in rolüne ilişkin çıkarımlarda bulunur. (*Kars Antlaşması, Ankara Antlaşması ve Mudanya Ateşkes Antlaşması üzerinde durulur*)” (MEB, 2018b: 12).

Bu kazanım kapsamında Kütahya’da bulunan ve Atatürk’ün tarihe geçen “*Ordular ilk hedefiniz Akdeniz’dir. İleri!*” emrini verdiği konumda yapılan “Dumlupınar İlk Hedef Anıtı”, Ankara Polatlı’da bulunan “Sakarya Şehitleri ve Zafer Anıtı Müzesi” ile “Duartepe Anıtı” gibi hüznün turizmi mekânları kullanılabilir. “İTA.8.3.5.” kodlu kazanımdan sonra 14 mekân için uygun olan “İTA.8.2.1.” kodlu kazanım şu şekildedir:

“İTA.8.2.1. Birinci Dünya Savaşı’nın sebeplerini ve savaşın başlamasına yol açan gelişmeleri kavrar. (*Savaş öncesinde ülkeler arasındaki bloklaşmalara değinilir*)” (MEB, 2018b: 11).

Bu kazanım kapsamında Birinci Dünya Savaşı’nın kilit noktalarından biri olan Çanakkale Cephesi ile ilgili çok sayıda materyalin yer aldığı “Çanakkale Destanı Tanıtım Merkezi”, yine içerisinde Birinci Dünya Savaşı’nın da anlatıldığı bir bölüm bulunan “Çanakkale Kent Müzesi ve Arşivi”, Kars’ta bulunan ve içerisinde Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin savaştığı cephelerden biri olan Kafkasya Cephesi ile ilgili materyal ve bilgilerin yanında salonlarında 1828 yılından Cumhuriyet ilan edilinceye kadarki zaman dilimindeki bazı olayların canlandırmalarının sergilendiği “Kafkas Cephesi Harp Tarihi Müzesi” gibi hüznün turizmi mekânlarının kullanılabilceği tespit edilmiştir.

2024 T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Öğretim Programında Hüznün Turizmi Mekânları

İkinci olarak 2024 İTADÖP’deki hüznün turizmi mekânlarının dağılımı incelenmiş ve Tablo 5’te sunulmuştur:

Tablo 5. Hüznün Turizmi Mekânlarının 2024 İTADÖP Öğrenme Çıktılarına Göre Dağılımı

Sınıf Seviyesi	Öğrenme Çıktısı Kodu	Uygun Mekân Sayısı
8. Sınıf	İTA.8.3.3.	37
	İTA.8.3.4.	32
	İTA.8.1.2.	26
	İTA.8.2.1.	14
	İTA.8.2.3.	13
	İTA.8.2.5.	13
	İTA.8.3.2.	9
	İTA.8.1.3.	7
	İTA.8.2.4.	4
	İTA.8.4.2.	1
	İTA.8.4.3.	1

2024 İTADÖP’de hüznün turizmi mekânlarının kullanılabilceği 11 öğrenme çıktısı tespit edilmiştir. 37 hüznün turizmi mekânıyla öğretim potansiyeli bulunan “İTA.8.3.3.” kodlu öğrenme çıktısı şöyledir:

“İTA.8.3.3. Milli Mücadele sürecinde meydana gelen siyasi ve askerî gelişmeleri neden ve sonuçlarıyla birlikte yorumlayabilme

a) Milli Mücadele sürecinde meydana gelen siyasi ve askerî gelişmelerin nedenlerini inceler.

b) Milli Mücadele sürecinde meydana gelen siyasi ve askerî gelişmelerin etkilediği unsurları inceler.

c) Milli Mücadele sürecinde meydana gelen siyasi ve askerî gelişmelerin bireye, topluma ve kurumlara etkilerini sorgular.

ç) Milli Mücadele sürecinde meydana gelen siyasi ve askerî gelişmelerin nedenlerini ve sonuçlarını özetler” (MEB, 2024b: 25).

İlgili öğrenme çıktısı kapsamında Gaziantep'in Millî Mücadele'deki direniş sürecini anlatan "Şahinbey Millî Mücadele Müzesi", Kütahya'daki Kurtuluş Savaşı sürecine ait eserlerin sergilendiği "Dumlupınar Kurtuluş Savaşı Müzesi" ve Ankara'daki Sakarya Zaferi'ni temsil eden "Mehmetçik Anıtı" gibi hüzün turizmi mekânlarının kullanılabileceği belirlenmiştir. İTA.8.3.3. kodlu öğrenme çıktısından sonra 32 mekân için uygun olduğu tespit edilen "İTA.8.3.4." kodlu öğrenme çıktısı şu şekildedir:

"İTA.8.3.4. Türk milletinin Millî Mücadele sürecindeki rolüne ilişkin oluşturduğu özgün ürünleri paylaşabilme

- a) Türk milletinin Millî Mücadele sürecindeki rolüne ilişkin merak ettiği konular hakkında sorular sorar.*
- b) Türk milletinin Millî Mücadele sürecindeki rolüne ilişkin kaynaklardan bilgi toplar.*
- c) Türk milletinin Millî Mücadele sürecindeki rolüne ilişkin araştırması için topladığı bilgilerin araştırma konusu açısından uygunluğunu inceler.*
- c) Türk milletinin Millî Mücadele sürecindeki rolüne ilişkin kullanacağı kaynakların sınırlılığını sorgular.*
- d) Türk milletinin Millî Mücadele sürecindeki rolüne ilişkin kaynaklardan elde ettiği bilgileri yorumlar.*
- e) Türk milletinin Millî Mücadele sürecindeki rolü hakkında kanıta dayalı oluşturduğu ürünleri paylaşır" (MEB, 2024b: 25).*

Oldukça geniş bir içeriğe sahip olan öğrenme çıktısı kapsamında Afyonkarahisar'daki Kurtuluş Savaşı ile ilgili materyallerin bulunduğu "Zafer Müzesi", Gaziantep'teki "Şehitler Abidesi" ve Kütahya'daki Millî Mücadele kahramanlarını temsil eden "Şehit Sancaktar Mehmetçik Anıtı" gibi hüzün turizmi mekânlarının kullanılabileceği tespit edilmiştir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Türkiye'deki hüzün turizmi mekânlarını tespit etmek ve bu mekânların Sosyal Bilgiler ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programlarındaki (2018 ve 2024) kullanım potansiyellerini değerlendirmek amaçlanmıştır. Birinci araştırma sorusu çerçevesinde, Türkiye'deki tarihi ve kültürel alanlar incelenmiş ve 328 hüzün turizmi mekânı belirlenmiştir. Tespit edilen 328 hüzün turizmi mekânı, Stone (2006) ve Seaton (1996) gibi öncü araştırmacıların belirttiği hüzün turizmi sınıflamalarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Ayrıca bu mekânların mezar (192), mimari yapı (130), ören yeri (4), mağara (1) ve savaş alanı (1) türlerinden oluştuğu görülmüştür. Türkiye bağlamında türbe ve mezarların yoğunluğu, İslam kültürüne özgü bir yapının sonucudur. Bu yönüyle Türkiye'deki hüzün turizmi coğrafyası, Batı dünyasındaki Holokost ve savaş alanı merkezli örneklerden ayrılmaktadır. Bu durum, kültürel hafıza ve dini mirasın Türkiye'deki pedagojik ve turistik hafıza pratiklerinde belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

İkinci araştırma sorusu çerçevesinde, hüzün turizmi mekânlarının 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programlarındaki kullanım potansiyeli değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda, ilgili derslerde kullanılabilecek mekânların en çok Afyonkarahisar (16), Kütahya (12) ve Çanakkale (12) illerinde bulunduğu belirlenmiştir. Bu mekânların illere dağılımında, Çanakkale Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı bölgeler ön plana çıkmıştır. Öğretim programlarına göre dağılım incelendiğinde ise, hüzün turizmi mekânlarının en fazla kullanılabileceği kazanımların 2018 İTADÖP'de olduğu; oransal olarak en çok öğrenme çıktısının ise 2024 İTADÖP'de yer aldığı görülmüştür. Bunların yanı sıra 2024 yılında yayımlanan öğretim programlarıyla birlikte Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde hüzün turizmi mekânlarının kullanım potansiyelinin arttığı söylenebilir. Ayrıca 2024 programlarında yer alan 'okul temelli öğrenme' uygulaması ile, okul dışı öğrenmelere yönelik olarak öğrenme çıktılarının süreleri dışında ayrı bir zaman dilimi tahsis edilmesi, bu tür öğrenmelere zaman ayrılmasına olanak sağlayacaktır. Öner (2015) tarafından sosyal bilgiler öğretmenleri ile okul dışı tarih öğretimi üzerine gerçekleştirilen araştırmada, öğretmenler tarafından okul dışı öğrenme ortamlarının bilginin kalıcılığı, derse olan ilgi, tarihsel empati gelişimi, çevreye yönelik farkındalık ve kültürel mirasa sahip çıkma gibi pek çok katkısının olduğu belirtilmiştir. Çiçek ve Saraç'ın (2017) fen bilimleri öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarına yönelik görüşlerinin incelendiği araştırmada ise benzer şekilde öğretmenler tarafından okul dışı öğrenme ortamlarının bilginin kalıcılığı ve eğitici öğrenme ortamı sunması konusunda öğrenciye katkı sağladığını belirtilmiştir. Avcı ve Gümüş (2019) tarafından

gerçekleştirilen bir araştırmada da katılımcı öğretmenler, öğrencilerin sınıf dışı öğrenme deneyimleri sayesinde “görerek”, “dokunarak” ve “yaparak-yaşayarak” öğrenme süreci yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda okul dışı öğrenmenin, özelden hüzün turizmi mekânlarının derslerde kullanım olanaklarının artırılması, hem okul dışı öğrenme ortamlarının (Avcı & Gümüş, 2019; Çiçek & Saraç, 2017; Dere & Çifçi, 2022; Kelly vd., 2025; Öner, 2015; Su & Göloğlu Demir, 2024; Uludağ & Erkan, 2023) hem de hüzün turizmi mekânlarının (Cheal & Griffin, 2013; Dresler & Fuchs, 2021; Israfilova & Khoo-Lattimore, 2019; Stone, 2012; Walter, 2009) pedagojik katkılarını öğrencilere kazandırmak için önemli fırsatlar sunabilir. Ayrıca öğrencilerin tarihi empati ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişimi için yine bu öğrenme ortamlarını kullanmak gerekmektedir (Cheal & Griffin, 2013; Innes & Sharp, 2021). Türkiye’de bu tür mekânların sistematik olarak öğretim programlarıyla eşleştirilmesi, bu kazanımların/öğrenme çıktılarının daha somut bağlamlarda öğretilmesini mümkün kılabilir. Özellikle Milli Mücadele gibi duygusal boyutu yüksek tarihi olaylarda, mekânsal öğrenme ile öğrencinin tarihsel kimlik geliştirmesine katkı sağlanabilir. Bunun yanında okul dışı öğrenme ortamı olarak hüzün turizmi mekânları yer temelli eğitim çerçevesinde kullanıldığında, öğrencilerin Öztürk ve Dere (2023) tarafından yapılan uygulamada da tespit edilen “yerel tarih, yer hissi, aidiyet duygusu ve kültürel miras” konularındaki farkındalıkları ve kazanımları kazanması mümkün olabilir.

Sonuç olarak bu araştırma, Türkiye’deki hüzün turizmi mekânlarının tarihi ve kültürel konuların öğretiminde kullanılabilmesine yönelik temel bir çerçeve sunmaktadır. Ayrıca araştırma, bu mekânların pedagojik potansiyelini ortaya koyarak hem tarih eğitimi hem de okul dışı öğrenme yaklaşımları açısından yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Hüzün turizmi mekânları; kültürel mirasın korunması, toplumsal belleğin inşası ve öğrencilerin tarihsel empati ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişimi açısından önemli öğrenme ortamlarıdır. Bu potansiyelin etkili biçimde değerlendirilebilmesi için eğitim ve turizm politikalarında bütüncül ve iş birliğine dayalı bir yaklaşım geliştirilmesi gerekmektedir.

Araştırma sonuçları bağlamında şu önerileri sunmak mümkündür:

1. Bu araştırma, Kültür Portalı’ndaki dijital verilerle sınırlı olduğu için yerel halkın belleğinde yer edinen ancak bu portalda yer almayan mekânlar değerlendirilememiştir. Gelecekte yapılacak saha araştırmaları ve sözlü tarih çalışmaları daha bütüncül bir mekân haritası sunabilir.
2. Araştırmada en fazla hüzün turizmi mekânına sahip iller arasında Afyonkarahisar, Kütahya ve Çanakkale öne çıkmaktadır. Bu illerdeki mekânların eğitimde kullanılması için özel projeler geliştirilmelidir. Bu illerdeki tarihi ve kültürel alanların ilgili öğretim programlarında daha fazla işlenmesi ve bu mekânlara yönelik öğretim materyalleri oluşturulması faydalı olacaktır.

KATKI BELİRTME

Yazarlar, bu çalışmaya eşit katkı sağlamışlardır.

| EXTENDED ABSTRACT |

Evaluating the Potential Use of Dark Tourism Sites in Middle School History Education through Curriculum Analysis

İlker DERE^{ID}, Şerif Can HATİPOĞLU^{ID}, Ceren HATİPOĞLU^{ID}

INTRODUCTION

Dark tourism sites, where collective pain and trauma are spatially represented, extend beyond tourism, culture, and heritage studies and encompass significant potential within the field of education (Niemelä, 2010). As out-of-school learning environments, these sites can be integrated into educational practice and curricula. Dark tourism locations can raise various forms of awareness among students. For instance, Israfilova and Khoo-Lattimore (2019) found that, contrary to expectations, visits to dark tourism sites did not disturb students; instead, they helped students develop a deeper understanding of historical events and realities. Observing events in situ was more impactful than reading about them in textbooks. Similarly, Walter (2009) emphasized the pedagogical significance of the exhibitions at the Body Worlds Museum in Amsterdam, noting their role in teaching human anatomy and engaging visitors in educational tourism.

In Türkiye, out-of-school learning environments have long been a part of educational practice and have recently gained further importance through initiatives by the Ministry of National Education. Since 2018, provincial education directorates have published guides on out-of-school learning environments, aligning specific curriculum content with relevant sites. Furthermore, the 2024 curriculum updates under the “Century of Türkiye Maarif Model” introduced school-based planning, explicitly allocating time for out-of-school learning activities.

To harness the pedagogical potential of dark tourism sites, they must be aligned with curricular goals and actively utilized as educational spaces. In Türkiye, dark tourism sites such as cemeteries, battlefields, disaster zones, and former prisons are frequently addressed in tourism research. However, their use in educational settings remains limited, indicating a neglect of these sites as memory spaces within formal education. In response to this gap, the present study aims to identify dark tourism sites in Türkiye and evaluate their potential for integration into the middle school social studies and history of the Turkish Revolution and Kemalism curricula.

METHOD

This study was conducted using the document analysis method. The data sources consist of publicly accessible documents. Dark tourism sites were identified through the “Places to Visit” section listed by province on the Turkish Ministry of Culture and Tourism’s Culture Portal website. The collected data were analyzed using content analysis.

RESULTS

The primary aim of this study was to identify dark tourism sites across Türkiye and evaluate their potential for integration into the 2018 and 2024 Social Studies and History of the Turkish Revolution and Kemalism curricula. In response to the first research question, 328 dark tourism sites were identified across various historical and cultural regions in Türkiye. These sites correspond to the dark tourism classifications that scholars such as Stone (2006) and Seaton (1996) proposed. The identified sites include cemeteries (192), architectural structures (130), ancient ruins (4), caves (1), and battlefields (1). The predominance of tombs and cemeteries reflects the influence of Islamic cultural traditions. Accordingly, Türkiye's dark tourism geography differs from that of the Western world, where Holocaust memorials and battlefields are more central. This distinction underscores the role of cultural memory and religious heritage in shaping pedagogical and touristic memory practices in Türkiye.

Discussion, Conclusion and Recommendations

In a study by Öner (2015) on social studies teachers' views regarding out-of-school history education, teachers highlighted several educational benefits, including retention of knowledge, increased interest, development of historical empathy, environmental awareness, and protection of cultural heritage. Similarly, Çiçek and Saraç (2017) found that science teachers valued these environments for promoting long-term learning and providing stimulating educational contexts. In another study by Avcı and Gümüş (2019), teachers emphasized the value of experiential learning—learning by seeing, touching, and doing—in out-of-school settings.

In this context, increasing the integration of dark tourism sites into classroom instruction presents opportunities to combine the educational benefits of both out-of-school learning environments (Avcı & Gümüş, 2019; Çiçek & Saraç, 2017; Dere & Çifçi, 2022; Kelly et al., 2025; Öner, 2015; Su & Göloğlu Demir, 2024; Uludağ & Erkan, 2023) and dark tourism sites themselves (Cheal & Griffin, 2013; Dresler & Fuchs, 2021; Israfilova & Khoo-Lattimore, 2019; Stone, 2012; Walter, 2009). These sites can also support the development of students' historical empathy and critical thinking skills (Cheal & Griffin, 2013; Innes & Sharp, 2021). Systematically aligning these sites with curricular content in Türkiye may help convey learning outcomes in more tangible and contextually rich ways. Spatial learning can support the development of students' historical identity, especially in teaching emotionally significant historical events such as the Turkish War of Independence. Moreover, when used within a place-based education framework, dark tourism sites can help students develop a sense of local history, place attachment, and cultural awareness, as observed in Üztemur and Dere's (2023) implementation.

This study presents a foundational framework for the educational integration of dark tourism sites in Türkiye, particularly within teaching historical and cultural subjects. By highlighting the pedagogical potential of these sites, the study offers a new perspective for history education and out-of-school learning approaches. Dark tourism sites serve as valuable learning environments for preserving cultural heritage, constructing collective memory, and developing students' historical empathy and critical thinking. A holistic and collaborative approach in educational and tourism policy is essential to harness this potential. Based on the research findings, the following recommendations can be made. Since this study was limited to digital data on the Turkish Culture Portal, sites embedded in local collective memory but not listed on the portal could not be evaluated. Future field research and oral history studies may provide a more comprehensive and inclusive mapping of dark tourism sites. Among the provinces with the highest dark tourism sites, Afyonkarahisar, Kütahya, and Çanakkale stand out. Region-specific educational projects should be developed to utilize these sites effectively in education. Integrating these historically and culturally significant locations more thoroughly into the related curricula and developing instructional materials tailored to these sites would enhance their pedagogical impact.

KAYNAKÇA

- Akoğlu-Kozak, M. A., & Bahçe, A. S. (2012). *Özel ilgi turizmi*. Detay Yayıncılık.
- Akyurt-Kurnaz, H., & Kılıç, B. (2016). İtici ve çekici faktörlerin hüzün turizmi destinasyonlarında memnuniyet ve sadakate etkisi: Çanakkale örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 139-164.
- Alaeddinoğlu, F., & Aliagaoglu, A. (2007). Savaş alanları turizmine tipik bir örnek: Büyük taarruz ve başkomutan tarihi milli parkı. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 215-225.
- Alexandra, D. M., Alexandru, C., & Larisa, T. (2014). Dark tourism, Romania and Dracula. The perceptions of potential american tourists. *The Annals of the University of Oradea*. <https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm?abstractid=2479318#page=307>
- Aliagaoglu, A. (2008). Savaş alanları turizmi için tipik bir yer: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı. *Milli Folklor*, 78, 88-104.
- Atıl-Bilge, F. A., & Küçükkaraca, T. (2022). Anıtkabir'i ziyaret eden yerli turistlerin iç turizm talebine etkisinin hüzün turizmi kapsamında değerlendirilmesi. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9, Article 9. <https://doi.org/10.58455/cutsad.1169981>
- Avcı, G., & Gümüş, N. (2019). Sınıf dışı eğitim etkinliklerine yönelik öğrenci görüşleri. *Turkish Studies-Educational Sciences*, 14(3), Article Volume 14 Issue 3. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.22855>
- Baranaydin, D. (2016). *Turistik ürün çeşitlendirmesi kapsamında karanlık turizm: Yerel turistlere yönelik bir araştırma* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Birdir, K., DALGIÇ, A., Güler, O., & Kayaalp, Y. (2015). Hüzün turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkını ziyaret eden yabancı turistlerin deneyimleri. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 3(4), 12-23.
- Blom, T. (2000). Morbid tourism—A postmodern market niche with an example from Althorp. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 54(1), 29-36. <https://doi.org/10.1080/002.919.500423564>
- Bloor, M., & Wood, F. (2006). *Keywords in qualitative methods: A vocabulary of research concepts*.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40.
- Bristow, R. S., & Newman, M. (2005). Myth vs. fact: An exploration of fright tourism. *Proceedings of the 2004 northeastern recreation research symposium*, 215-221.
- Burkart, A. J., & Medlik, S. (1974). *Tourism: Past, Present and Future*. Elsevier Science & Technology Books.
- Cheal, F., & Griffin, T. (2013). Pilgrims and patriots: Australian tourist experiences at Gallipoli. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 7(3), 227-241. <https://doi.org/10.1108/IJCTHR-05-2012-0040>
- Cohen, E. H. (2011). Educational dark tourism at an in populo site: The Holocaust Museum in Jerusalem. *Annals of tourism research*, 38(1), 193-209.
- Cooper, M. (2006). The Pacific War battlefields: Tourist attractions or war memorials? *International Journal of Tourism Research*, 8(3), 213-222. <https://doi.org/10.1002/jtr.566>
- Çetinsöz, B. C., & Temiz, G. (2016). Alternatif bir turizm türü olarak Türkiye'nin karanlık (dark) turizm potansiyeli. *IMCOFE. International Multidisciplinary Congress of Eurasia*, 2(3), 507-517.
- Çiçek, Ö., & Saraç, E. (2017). Fen bilimleri öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarındaki yaşantıları ile ilgili görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), Article 3.
- Çiftçi, G., Küçükaltan, D., & Yetgin, D. (2015). Savaş, barış ve turizm perspektifinde Çanakkale örneği, 16. *Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 924-935.
- Daugbjerg, M. (2011). Not Mentioning the Nation: Banalities and Boundaries at a Danish War Heritage Site. *History and Anthropology*, 22(2), 243-259. <https://doi.org/10.1080/02757.206.2011.558581>
- Dere, F., & Çifçi, T. (2022). Okul öncesi öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarının pedagojik katkalarına ilişkin görüşleri. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 11(4), 681-695.
- Derrett, R. (2001). Special interest tourism: Starting with the individual. İçinde *Special interest tourism: Context and cases*. John Wiley & Sons.
- Doğaner, S. (2006). Savaş ve turizm: Troya ve Gelibolu savaş alanları. *Türk Coğrafya Dergisi*, 46, 1-21.
- Dresler, E., & Fuchs, J. (2021). Constructing the moral geographies of educational dark tourism. *Journal of Marketing Management*, 37(5-6), 548-568. <https://doi.org/10.1080/0267257X.2020.184.6596>
- Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve (Eko) Turizm*. Erk Yayıncılık.
- Ergun, C., & Oktay, K. (2022). Türkiye'de mevcut ve potansiyel hüzün turizmi alanları üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 15-24.
- Ertürk, M. (2018). Kıbrıs Türk Milli Mücadele Dönemi'nden miras: KKTC'nin hüzün turizmi potansiyeli. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 57-73.
- Foley, M., & Lennon, J. J. (1996). JFK and dark tourism: A fascination with assassination. *International Journal of Heritage Studies*, 2(4), 198-211. <https://doi.org/10.1080/135.272.59608722175>

- Gatewood, J., & Cameron, C. (2004). Battlefield Pilgrims at Gettysburg National Military Park. *Ethnology*, 43(3), 193-216. <https://doi.org/10.2307/3774062>
- Grinfelde, I., & Veliveronen, L. (2022). Uncomfortable and worthy: The role of students' field trips to dark tourism sites in higher education. *İçinde Dark Tourism Studies* (ss. 92-103). Routledge.
- Güncü, A., & Güneş, E. (2017). 1939 Depremi İle Afet Yeri Olan Erzincan'ın Hüzün Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma. *Turkish Studies*, 12(29).
- Güneş, E., Güncü, A., & Alagöz, G. (2023). Hüzün Turizmi: Kavramsal Bir Değerlendirme. *İçinde Turizm Araştırmaları II*.
- Hartmann, R., Lennon, J., Reynolds, D. P., Rice, A., Rosenbaum, A. T., & Stone, P. R. (2018). The history of dark tourism. *Journal of Tourism History*, 10(3), 269-295. <https://doi.org/10.1080/1755182X.2018.154.5394>
- Holguin, S. (2005). "National Spain invites you": Battlefield tourism during the Spanish civil war. *The American Historical Review*, 110(5), 1399-1426.
- İlgar, R. (2015). Mabetleşen bir mekân: Gelibolu Yarımadası tarihi savaş alanları turizmi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 13(19).
- Innes, M., & Sharp, H. (2021). Historical Empathy and Museum Culture. *Journal of Museum Education*, 46(3), 307-320. <https://doi.org/10.1080/10598.650.2021.1954771>
- Israfilova, F., & Khoo-Lattimore, C. (2019). Sad and violent but I enjoy it: Children's engagement with dark tourism as an educational tool. *Tourism and Hospitality Research*, 19(4), 478-487.
- Jang, K., Sakamoto, K., & <https://doi.org/10.1177/146.735.8418782736> Funck, C. (2022). Dark tourism as educational tourism: The case of 'hope tourism' in Fukushima, Japan. *İçinde Dark Tourism Studies* (1. Baskı, ss. 104-115). Routledge.
- Kaya, O. (2006). *Ölüm turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkını ziyaret eden turistlerin ziyaret motivasyonlarını anlamaya yönelik bir araştırma ve sonuçları* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Kelly, O., Whelan, J., & Coulter, M. (2025). A pedagogy of outdoor learning in the primary school – Insights from outdoor educators in Ireland. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 1-19. <https://doi.org/10.1080/14729.679.2025.2477982>
- Kılıç, B., & Akyurt, H. (2011). Destinasyon İmajı Oluşturmada Hüzün Turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), Article 1.
- Köseoğlu, A., & Sezgin, M. (2024). Hüzün Turizmi Kapsamında Çanakkale Savaş Alanlarının Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, Article 18.
- Laçın-Şimşek, C. (2020). Giriş. *İçinde Fen Öğretiminde Okul Dışı Öğrenme Ortamları* (ss. 1-18). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Lennon, J. J., & Foley, M. (2000). *Dark Tourism*. Continuum.
- McMichael, W. D. Y. (2024). Observations of educational tourism utilizing dark tourism-emphasizing human interactions within recovering communities. *Journal of Radiation Research*, 65(Supplement_1), i15-i23. <https://doi.org/10.1093/jrr/rrae022>
- MEB. (2018a). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. <https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>
- MEB. (2018b). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı (ortaokul 8. Sınıf)*. <https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>
- MEB. (2024a). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- MEB. (2024b). *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı (8. Sınıf)*. <https://mufredat.meb.gov.tr/>
- Niemelä, T. (2010). *Motivation factors in dark tourism: Case: house of terror* [Yayınlanmamış lisans tezi, Lahti University of Applied Sciences eTheses Repository].
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekanları* (M. E. Özcan, Çev.). Dost Kitabevi.
- Oğuz-Haçat, S., & Topal, M. (2023). Sosyal bilgiler öğretmenlerinden din okuryazarlığına bir bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 65, Article 65. <https://doi.org/10.21764/maueufd.1067846>
- Okuyucu, A., & Erol, F. (2018). Savaş alanları turizmine yönelik motivasyon, duygu ve deneyimler: Metristepe ve İnönü şehitlikleri-Bozüyük örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16(1), Article 1. https://doi.org/10.1501/Cogbil_000.000.0195
- Öner, G. (2015). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 'okul dışı tarih öğretimi'ne ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Turkish History Education Journal*, 4(1), Article 1. <https://doi.org/10.17497/tuhed.185618>
- Özçelik, H. (2012). *Gelibolu-Waterloo Karşılaştırması Yoluyla Türkiye'de Keder Turizmi Potansiyeli Analizi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Öztürk, A., & Bayrak, D. (2018). Çanakkale Şehitlikleri Örneği Üzerinden Yapı / Mekân Ve Bellek / Duygu İlişkisi. *Atlas Journal*, 4(13), 1340-1353.
- Rojek, C. (1991). *Ways of escape: Modern transformations of leisure and travel* [Unpublished Ph.D Thesis, University of Glasgow].
- Seaton, A. V. (1996). Guided by the dark: From thanatopsis to thanatourism. *International Journal of Heritage Studies*, 2(4), 234-244. <https://doi.org/10.1080/135.272.59608722178>
- Seaton, A. V. (1999). War and thanatourism: Waterloo 1815-1914. *Annals of Tourism Research*, 26(1), 130-158. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(98\)00057-7](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(98)00057-7)

- Sezen Doğançılı, O., & Civelek Oruç, M. (2016). Cezaevlerinin Müzeye Dönüşüm Süreci Sinop Cezaevi Örneği. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 268-284.
- Sharma, N., & Martini, A. (2024). Dark tourism geographies: Ontological, epistemological and axiological perspectives. *Tourism Geographies*, 1-10.
- Silverman, D. (2018). *Nitel Verileri Yorumlama – David Silverman* (E. Dinç, Ed.).
- Slade, P. (2003). Gallipoli thanatourism: The meaning of ANZAC. *Annals of tourism research*, 30(4), 779-794.
- Smith, V. L. (1998). War and tourism: An American ethnography. *Annals of tourism research*, 25(1), 202-227.
- Stone, P. R. (2006). A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 54(2), 145-160.
- Stone, P. R. (2012). Dark tourism and significant other death: Towards a Model of Mortality Mediation. *Annals of Tourism Research*, 39(3), 1565-1587. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2012.04.007>
- Stone, P. R. (2013). 6 Dark tourism, heterotopias and post-apocalyptic places: The case of Chernobyl. İçinde *Dark Tourism and Place Identity* (ss. 79-93). Routledge.
- Su, Ş., & Göloğlu Demir, C. (2024). Okul dışı öğrenme faaliyetlerinin öğrencilerin tarihi eser ve kültür varlıklarını koruma konusundaki düşüncelerine etkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(14), 149-162.
- Şen, A. İ. (2019). Okul dışı öğrenme nedir? İçinde *Okul dışı öğrenme ortamları içinde* (1. bs). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tanrısevdi, A., & Çavuş, Ş. (2003). Özel ilgi turizmi ve özel ilgi turizmi kapsamında Kuşadası ve çevresinde var olan potansiyel potansiyel kaynaklar üzerine kuramsal bir inceleme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 9-22.
- Taş, İ., & Koç, E. (2016). Thanatourism profile of Turkey. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 48, 183-198. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3570>
- Topsakal, Y., & Ekici, R. (2014). Dark tourism as a type of special interest tourism: Dark tourism potential of Turkey. *Akademik Turizm ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 325-330.
- Türkiye Kültür Portalı. (t.y.). 03 Nisan 2025 tarihinde <https://www.kulturportali.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Uca-Özer, S., Kayaalp-Ersoy, G., & Tuzunkan, D. (2012). Dark tourism in Gallipoli: Forecast analysis to determine potential of Australian visitors. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 41, 386-393. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.04.045>
- Uludağ, G., & Erkan, N. S. (2023). Okul dışı öğrenme ortamlarında etkinlikler içeren fen eğitimi programının 60-72 aylık çocukların bilimsel süreç becerilerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 52-77.
- Üztemur, S., & Dere, İ. (2023). 'I Was Not Aware That I Did Not Know': Developing a Sense of Place with Place-Based Education. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 36(3), 481-497. <https://doi.org/10.1080/13511.610.2022.2092457>
- Walter, T. (2009). Dark tourism: Mediating between the dead and the living. İçinde *The Darker Side of Travel* (ss. 39-55). Channel View Publications.
- Yazıcı, H., Ertürk, A., & Kulaca, İ. (2023). Okul Dışı Öğrenme Etkinliklerine Bir Örnek: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Gezisi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9(1), Article 1.
- Yılmaz, C. (2009). Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 1-15.

EKLER

Ek-1: Türkiye'deki Hüzün Turizmi Mekânları

İl	Hüzün Turizmi Mekânları	İl	Hüzün Turizmi Mekânları
Adana	Atatürk Evi Müzesi	Kayseri	- Döner Kümbet - Seyyid Burhaneddin Türbesi - Melikgazi Türbesi - Sırçalı Kümbet - Roma Mezarı - Zeynel Abidin Türbesi
Adıyaman	- Üzeyir Peygamber Türbesi - Abuzer Gaffari Türbesi	Kırıkkale	- Haydar Sultan Cami ve Türbesi - Hasandede Camii ve Türbesi - Koçubaba Camii ve Türbesi - Ballı Camii ve Türbesi - Şeyh Şamil Camii ve Türbesi - Ceritkale Kaya Mezarları
Afyonkarahisar	- Afyonkarahisar Kalesi - Abdülkadir Geylani Türbesi - Kocatepe Atatürk Anıtı ve Kitabesi - Karacaahmet Türbesi - Büyük Taarruz Şehitliği - Mustafa Kemal Atatürk Anıtı - Mevlevi/ Türbe Camii - Albay Reşat Çiğiltepe Şehitliği - Zafer Anıtı - Büyük Taarruz Karargâhı - Zafer Müzesi - Giresunlular Şehitliği - Yunus Emre Türbeleri - Kadınana Türbeleri - Anıtkaya Şehitliği - Yüzbaşı Ağâh Efendi Şehitliği - Şuhut Kurtuluş Savaşı Şehitliği - Hava Şehitliği - Cumhuriyet Şehitliği - Suvermez Şehitliği - Ebheri Kümbeti	Kırklareli	- Zindan Baba Türbesi - Kırk Şehitler Anıtı - Karahıdır Anıtı - Lüleburgaz Zafer Çeşmesi
Ağrı	- Ahmedi Hani Türbesi - Hamur Kümbeti	Kırşehir	- Aşık Paşa Türbesi - Aflak Baba Kümbeti - Yunus Emre Türbesi - Melikgazi Kümbeti - Fatma Hatun Kümbeti - Kalendar Baba Kümbeti

Amasya	• Cumudar Türbesi • Torumtay Türbesi • Halifet Gazi Türbesi • Kurtboğan Türbesi • Yukarı Türbe / Şirvanlı İsmail Türbesi • Halkalı Evliya Türbesi • Sultan Mesud Türbesi • Şadgeldi Türbesi	Kilis	• Talha ve Zübeyr Türbesi • Şeyh Muhammed Bedevi Türbesi • Şurahbil Bin Hasene (Şör Habil Hasene) Türbe ve Zaviyesi • Şeyh Mansur Türbesi
Ankara	• Ulucanlar Cezaevi Müzesi • Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi • Hacı Bayram Veli Türbesi • Etnografya Müzesi • Duatepe Anıtı • Sakarya Şehitleri ve Zafer Anıtı Müzesi • Gordion Antik Kenti • Mehmetçik Anıtı • Devlet Mezarlığı Müzesi • Kesikbaş Türbesi • Yörük Dede • Karyağdı Türbesi • Cenabi Ahmet Paşa Türbesi • Ahi Şerafettin Türbesi • Kahramankazan 15 Temmuz Şehitleri ve Demokrasi Müzesi • Hocalı Anıt Park Müze • Azimi (İsmail Paşazade Hacı Esad) Türbesi	Kocaeli	• Hannibal Anıt Mezarı • Sultan Baba Türbesi • Kasrı Hümayun Saray Müzesi • Akçakoca Bey Anıt Mezarı • Karamürsel Bey Anıt Mezarı • İzmit Atatürk Heykeli • Yahya Kaptan Anıt Mezarı
Antalya	• Xanthos	Konya	• Mevlâna Müzesi • Şems-i Terbrizi Türbesi • İstiklal Harbi Şehitliği • Alaattin Kümbeti • Sahip Ata Vakfı Müzesi • Atatürk Müzesi

Ardahan	Ramazan Tabyası	Kütahya	- Dumlupınar Şehitliği - Hayme Ana Türbesi - Zafertepe Çalköy Zafer Anıtı - Şehit Sancaktar Mehmetcik Anıtı - Dedebalı Türbesi - Şair Şeyhi Türbesi / Hekim Sinan Türbesi - Paşam Sultan Türbesi - Dumlupınar Atatürk Karargâh Evi - Ana Sultan Türbesi - Evliya Çelebi Anıtı - Dumlupınar İlk Hedef Anıtı - Dumlupınar Kurtuluş Savaşı Müzesi - Emet Cevizdere Şehitliği - Büyük Aslıhanlar Üç Tepeler Şehitliği - Sunullah Gaybi Türbesi - Yüzbaşı Şekip Efendi Şehitliği - Celaleddin Çelebi Türbesi - Kırık Kağrı ve Üç Komutan Anıtı - Kütahya Şehitler Anıtı ve Parkı - Tabip Yüzbaşı Hamdi Bey Anıtı
Artvin	- Borçka Şehitliği - Küre Şehitliği	Malatya	- Somuncu Baba Türbesi - Zeynel Abidin Türbesi - Hasan Basri Türbesi - İnönü Heykeli - Kanlı Kümbet - Atatürk Evi Müzesi - Atatürk Anıtı - Turgut Özal Müzesi - İnönü Müzesi
Batman	Zeynel Bey Kümbeti	Manisa	Yunus Emre ve Tapduk Emre Türbesi
Bayburt	- Dede Korkut Kümbeti - Şehit Osman Türbeleri	Mardin	Zeynel Abidin Camii ve Türbesi
Bilecik	- Şeyh Edebalı Türbesi - Metristepe Zafer Anıtı - Kumral Abdal Türbesi - Ertuğrul Gazi Türbesi	Mersin	- Danyal Peygamberin Makamı - Nusrat Mayın Gemisi - Kanlı Divane Ören Yeri - Bilal Habeşi Makamı ve Mescidi - Zeyne Türbesi - St. Paul Anıt Müzesi - Mersin Deniz Müzesi - Mersin Atatürk Evi - Karboğazı Kuvayi Milliye Anıtı - Silifke Atatürk Evi Müzesi - Refah Şehitleri Anıtı - Mustafa Erim Mersin Kent Tarihi Müzesi

Bitlis	Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Ören Yeri	Nevşehir	- Hacı Bektaş Veli Müzesi - Bektaş Efendi Türbesi - Atatürk Evi
Bolu	- Tokad-i Hayrettin Türbesi - Akşemseddin Türbesi - Gerede Aşağı Tekke Camii ve Türbesi - Aktaş Türbesi	Niğde	- Hüdavent Hatun Türbesi - Sarı Saltuk Türbesi - Dörtayak Türbesi - Kemal Ümmi Türbesi - Esen Bey Türbesi
Burdur	Hıdırlık Kümbeti/ Dörtayak Türbesi	Ordu	Şeyh Abdullah Türbesi
Bursa	- Yeşil Türbe - Osman Gazi Türbesi - Şehzade Mustafa Türbesi - Orhangazi Türbesi II. Murad Türbesi - Yıldırım Bayezid Türbesi - Emir Sultan Türbesi I. Murad Hüdavendigar Türbesi - Kırgızlar Türbesi - Eşrefzade Cami ve Türbesi - Cem Sultan Türbesi - Hüma Hatun Türbesi - Şehzade Ahmed Türbesi - Yakup Çelebi Cami ve Türbesi - Şehzade Mahmut Türbesi - Ebe Hatun Türbesi / Gülbahar Hatun Türbesi - Şehzade Sultan Mustafa ve Sultan Cem Türbesi - Şirin Hatun Türbesi - Mükrime Hatun Türbesi	Rize	Atatürk Evi Müzesi
Çanakkale	- Çanakkale Şehitler Abidesi - Çanakkale Troya Müzesi - Kilitbahir Kale Müzesi - Çimenlik Kalesi - Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı 57. Piyade Alayı Şehitliği - Conkbayırı Atatürk Zafer Anıtı - Çanakkale Destanı Tanıtım Merkezi - Çanakkale 1915 Hilali Ahmer Hastanesi Canlandırma Alanı - Çanakkale Deniz Müzesi - Çanakkale Kent Müzesi ve Arşivi - Namazgâh Tabyası Müzesi	Sakarya	- Keremali Türbesi - Sakarya Müzesi (Atatürk Evi) - Seyyid Karaman Baba Türbesi - Selman Dede Türbesi - Karıncalı Dede Türbesi - U20 Batık Denizaltı

Çorum	• Elvan Çelebi Cami ve Türbesi • Hüseyin Gazi Külliyesi	Samsun	• Gazi Müzesi • Bandırma Gemi Müzesi • Kurtuluş Yolu • Onur Anıtı • Havza Atatürk Evi Müzesi • Samsun Panorama Müzesi • Sadi Tekkesi Kuvayı Milliye Müzesi
Denizli	• Yediler İlbadı Türbesi • Solmaz Çarşı Camii ve Haziyesi • Dedeköy Türbesi	Siirt	• Veysel Karani Türbesi • Sultan Memduh Hazretleri • Şeyh Hamza El-Kebir Hazretleri Türbesi • Şeyh İbrahim El Mücahid • Zemzem-Ül Hassa Hatun • İsmail Fakirullah Hazretleri
Edirne	• Sarayıçı Balkan Şehitliği • Deveci Hanı / Eski Hapishane • Milli Mücadele ve Lozan Müzesi	Sinop	• Seyyid Bilal Türbesi • Çeçe Sultan Türbesi • Tarihi Cezaevi • İsfendiyaroğulları Türbesi – Candaroğulları Türbesi • Deniz Şehitleri Anıtı • Hatunlar Türbesi
Elâzığ	• Arap Baba Mescidi ve Türbesi • Mansur Baba Türbesi • İmam Efendi Türbesi • Ahi Musa Mescidi ve Türbesi • Üryan Baba Türbesi	Sivas	• Aşık Veysel Müzesi • Sivas Atatürk Kongre Müzesi • İnönü Konağı • Yarı Açık Cezaevi • Ahi Emir Ahmed Kümbeti
Erzincan	• Sultan Melik Türbesi • Terzibaba Türbesi	Şanlıurfa	• Şeyh Dede Osman Avni Türbesi • Şeyh Müslüm Hafız Türbesi • Şeyh Mes'ud Türbesi • Şazeli Ali Dede Türbesi • Nebih Efendi Türbesi • Hartavizade Hafız Muhammed Selim Türbesi • Seyyid Maksud Oğlu Seyyid Hacı Ali Türbesi
Erzurum	• Abdurrahman Gazi Hazretleri Türbesi • Erzurum Tabyalar • Erzurum Resim Heykel Müzesi ve Galerisi • Ebu İshak Kazeruni Türbesi	Şırnak	• Mem U Zin Türbesi • Ebu'l-iz El Cezeri Türbesi • Cizre Tarihi Mezarlığı

Eskişehir	• Seyyid Battal Gazi Türbesi • Yunus Emre Türbesi • Melik Gazi Türbesi • Şeyh Sücaeddin-i Veli Türbesi • Üryan Baba Türbesi • Şeyh Şehabeddin Sühreverdi Zaviyesi (Salı Tekkesi) • Seyyit Mahmut Suzani Külliyesi	Tekirdağ	• Çorlu Yılmaz Büyükerşen Balmumu Heykeller Müzesi • Şehitler Abidesi • Abide-i Hürriyet Anıtı • Sarbanı Ahmed Türbesi • Muratlı Atatürk Evi • Namık Kemal Heykeli • İbrahim Balaban Müzesi • Gazi Ömer Bey Camii ve Türbesi • On Dokuzuncu Fırka Anıtı • Kurtuluş Anıtı • Sipahi Mezarlığı
Gaziantep	• Ökkeşiye Hazretleri Türbesi • Şahinbey Milli Mücadele Müzesi • Pirsefa Hazretleri ve Yuşa Peygamber Türbesi • Şeyh Fethullah Türbesi • Şehitler Abidesi • 15 Temmuz Demokrasi Müzesi	Tokat	• Tokat Atatürk Evi • Latifoğlu Konağı Müzesi • Esentimur Türbesi • Burgaç Hatun (Bibi Hatun) Türbesi
Giresun	• Topal Osman Ağa Anıt Mezarı • Şebinkarahisar Atatürk Evi ve Müzesi • Boztekke Köyü Şeyh Kerametdin Türbesi • Nihat Bey Anıtı	Trabzon	• Atatürk Köşkü • Cevdet Sunay Müzesi • Atatürk ve Kurtuluş Anıtı • Kent Tarihi Müzesi
Iğdır	• Anıt Müze	Uşak	• Uşak Atatürk ve Etnografya Müzesi • Erciş Kadem Paşa Hatun Kümbeti • Hoşap Hasan Bey Türbesi • Gevaş Selçuklu Mezarlığı • Hüsrev Paşa Türbesi
Isparta	• Yunus Emre Türbesi • Veli Baba Türbesi • Süleyman Demirel Demokrasi ve Kalkınma Müzesi	Van	• Erciş Anonim Kümbeti • Halime Hatun Kümbeti • Süleyman Bey Kümbeti • İkiz Kümbetler • Galip Paşa Kümbeti
İstanbul	• Dolmabahçe Sarayı • Aşiyan Müzesi • Kız Kulesi • Florya Atatürk Deniz Köşkü • Hisarlar Müzesi • Türbeler Müzesi • Borusan Contemporary / Perili Köşk • Adam Mickiewicz Müzesi • Atatürk Müzesi • Havacılık Müzesi • Sakıp Sabancı Müzesi • Avrupa Kültür Başkenti Mübadele Müzesi	Yalova	• Termal Atatürk Köşkü

İzmir	• Yedi Uyuyanlar Mağarası • Latife Hanım Köşkü Anı Evi • Atatürk Evi Müzesi	Yozgat	• Gedikhasanlı Şakir Efendi Türbesi
Kars	• Kafkas Cephesi Harp Tarihi Müzesi • Ebü'l Hasan Harakani Türbesi • Gazi Ahmet Muhtar Paşa Konağı	Zonguldak	• Gazi Alemdar Gemisi Müzesi
Kastamonu	• Şeyh Şabanı Veli Külliyesi • Atatürk ve Şerife Bacı Anıtı • Mimar Vedat Tek Kültür ve Sanat Merkezi • Kastamonu Arkeoloji Müzesi • Nasrullah Kadı Külliyesi • İsmailbey Külliyesi • Kastamonu Kent Müzesi		

Mekânlara <https://www.kulturportali.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.